

1. © Cahiers des doléances 1789

Inden stænderne samledes i Versailles, havde repræsentanter fra hver af de tre stænder i hver egn i Frankrig forfattet de såkaldte cahiers (valgbreve), hvori forslag, forhåbninger, beklagelser og krav til den forestående stænderforsamling blev luftet. Der blev skrevet mere end 25.000 cahiers i hele Frankrig. Udfærdigelsen var i en vis forstand verdens første opinionsundersøgelse. Nedenfor ses eksempler på to cahiers. Læg mærke til både forskelle og ligheder.

Cahier fra tredjestand i Longne 1789

1. Vi beder indstændigt Hans Majestæt om at afskaffe saltskatten og gøre saltet salgbart.
2. Vi ønsker, at Hans Majestæt, hvis det behager ham, skal ophæve alle afgifter på fødevarer og andre varer.
3. Vi ønsker, at skatteopkrævernes indtrægt begrænses og sættes i forhold til deres arbejde.
4. Vi ønsker, at Hans Majestæt støtter vores krav om, at formue- og indkomstskatten, kopskatten, de indirekte skatter og andre afgifter vi betaler til staten skal fordeles på alle kilder så som herregårde, huse, jord, skove, vingårde, vandveje og al anden ejendom.
5. Vi ønsker, at offentligheden skal have kendskab til det misbrug, som ligger til grund for anlæggelsen af unødvendige veje, som f. eks. herremændenes slotsveje.
6. Vi ønsker, at alle værdigenstande midlertidigt bringes til byernes borgmesterkontor og derefter straks til kongens skatkammer.
7. Vi beder Hans Majestæt om at give os lov til at nedlægge alt det vildt og alle de fugle, som forårsager store tab på vore marker.
8. Vi ønsker, at pligten til at bruge herremændens møller afskaffes af hensyn til det misbrug, som finder sted.
9. Vi ønsker, at alle forbrydere skal stilles for retten.

Cahier fra Amfréville sous les Monts 1789

1. Stænderforsamlingens beslutninger skal tages af de tre stænder i fællesskab, og der skal stemmes efter hoveder.
2. Der skal sættes en effektiv stopper for misbrug af retssystemet gennem en reform, der gør domsafsigelse gratis.
3. Der skal oprettes provinsialstænder over hele kongeriget (...)
9. 3. stands repræsentation i stænderforsamlingen skal i det mindste være lige så stor som 1. og 2. stands tilsammen.
10. Statens udgifter skal reduceres mest muligt, og kilderne til misbrug af de offentlige midler skal findes.
11. Den urimeligt høje pris på salt skal nedsættes og være ens i alle provinser.
12. Alle privilegier afskaffes, da de er en hæmsko for samfundet (...)
14. Fornyelse af fæstebrevene kan kun ske hvert 50. år, da en hyppigere fornyelse er ruin for mange bønder.
15. Sognets beboere skal ikke betale for opførelse og vedligeholdelse af kirkerne.
16. Der skal vedtages en lov, som giver bønderne mulighed for at klage over og udøve selvjustits over for de ødelæggelser, vildt og fugle forårsager på markens afgrøder.
17. Bomuldsspinderierne, som beskæftiger 400 mennesker i Louviers, og som berøver 1200 andre deres levebrød, skal nedlægges.
18. Man skal straks sætte en stopper for møllernes pengegriskhed i denne frygtelige krise, hvor de ikke kan få korn nok at male. Derfor formindsker de mængden af brød, hæver prisen og fremkalder en dødelig hungersnød i Frankrig.

2. © Edmund Burke: Tanker om Den Franske Revolution

På baggrund af begivenhederne i Frankrig udgav den irsk-engelske politiker Edmund Burke (1728-1797) i 1790 værket "Reflections on the Revolution in France". Tilbage i 1770'erne havde Burke udtrykt sin støtte til Den Amerikanske Revolution og var stærkt kritisk over for The East India Company's magtmisbrug i kolonierne. Men i Den Franske Revolution så Burke noget helt andet, og fik han ret i sin forudsigelse om revolutionens forløb?

Burke er siden blevet betragtet som grundlæggeren af konservatismen.

På én gang at reformere og bevare er en helt anden sag. Når man beholder det brugbare ved en gammel institution, og det, som skal føjes til, skal indpasses i det, som er bibeholdt, kræves der en stærk ånd, en stadigt udholdende opmærksomhed, mangesidige evner til at sammenligne og kombinere, og en frodig og rådsnar forstand. Og disse egenskaber vil stå i en stadig kamp med to hinanden modsatte kræfter forenede magt, nemlig det stivsind, som afviser en hver forbedring, og den overfladiskhed, som trættes og væmmes ved alt, hvad den har. Men måske vil De indvende:

"En sådan fremgangsmåde tager lang tid. Den egner sig ikke for en forsamling, der sætter en ære i at fuldføre et værk, der fordrer langsomme tider, i løbet af nogle få måneder. At reformere på den måde kunne måske tage mange år". Det kunne det utvivlsomt, og det burde det også gøre. Det er en af de udmærkede egenskaber ved en fremgangsmåde, hvor tiden er medvirkende, at udviklingen går langsomt og i nogle tilfælde er næsten umærkelig. Hvis omsigt [klog omtanke] og varsomhed er en del af visdommen, allerede når vi arbejder med livløse ting, så er det afgjort tillige en del af vor pligt, når det, som vi nedbryder og opfører, ikke er af sten og træ, men er følelse væsener, som vi i stort tal kunne styre i ulykke ved pludselig at forandre deres stilling, vilkår og sædvaner. Men det synes at være den herskende mening i Paris, at et ufølsomt hjerte og en urokkelig selvtilid er den fuldkomne lovgivers eneste kvalifikationer (...)

Når troloshed og mord retfærdiggøres i almenvellets navn, vil almenvellet snart blive påskuddet og troloshed og mord målet, indtil rovgrikskhed, ondskab, hævnøst og en frygt, værre end hævn, kunne tilfredsstille deres umættelige appetit. Dette måtte blive følgerne, når al den naturlige sans for ret og uret forsvinder i stråleglansen fra denne menneskerettighedernes triumf (...)

Derfor må I, så snart der opstår uoverensstemmelser mellem jeres nationalforsamling og det ene eller det andet parti i befolkningen, ty til magtanvendelse. Andet er der ikke at gøre for jer, eller rettere sagt: I har ikke levet jer selv nogen anden udvej (...). I fremsætter metafysiske læresætninger med universelle konsekvenser, og derpå forsøger I at sætte grænser for logikken ved despoti (...)

Under den ene autoritets svaghed og alle autoriteters vaklen vil en hærs officerskorps for en tid blive oprørsk og delt i splittelsesgrupper, indtil en populær general, der forstår den kunst at vinde soldaterne og som virkelig forstår at kommandere, vil tildrage sig alles opmærksomhed. Hæren vil adlyde ham for hans personlige egenskabers skyld. Der er ingen anden måde, hvorpå man under de herskende forhold kan sikre sig hærens lydighed. Men i det øjeblik en sådan hændelse indtræffer, er den, som har den reelle kommando over hæren, jeres herre, herre over kongen - det er en ringe ting - herre over forsamlingen, herre over hele jeres republik.

3. © Forfatningen af 1791

I september 1791 blev den nye forfatning, som en kommission siden 1789 havde arbejdet på, godkendt. Forfatningen byggede videre på Menneskerettighedserklæringen fra august 1789 og fastslog, at Frankrig nu var et konstitutionelt monarki med en klar magtdeling. Forfatningen fik kun en kort levetid.

Indledning

Nationalforsamlingen, der vil opbygge den franske forfatning på de principper, den har anerkendt og forkyndt i de foregående bestemmelser, ophæver uigenkaldeligt alle institutioner, som strider mod friheden og alles lighed i rettigheder. - Der findes ikke længere nogen adel, adelsrang, arve- eller standsprivilegier, lensvæsen, feudaldomstole, heller ikke titler, betegnelser eller privilegier, som blev afledt deraf, eller ridderordner, standsforsamlinger eller ordenstegn, der krævede bevis for adel eller særlig afstamning, heller ikke nogen anden forrang, bortset fra de, der kræves af samfundets embedsmænd i udøvelsen af deres gerning. - Embeder må ikke længere sælges eller arves. - Ingen del af nationen eller nogen enkeltperson må længere nyde noget privilegium eller være fritaget for at lyde de love, som er fælles for alle franskmænd. - Der må ikke længere findes lav, gilder eller korporationer for erhverv, kunster eller håndværk. - Loven anerkender ikke længere klosterløfter eller nogen anden forpligtelse, som strider mod de naturlige rettigheder og forfatningen.

Første afsnit om de grundlæggende rettigheder, som forfatningen garanterer
Forfatningen garanterer som naturlige og borgerlige rettigheder:

1. at alle borgere har adgang til stillinger og erhverv uden anden forskel end den, deres dyder eller evner bevirker.
2. at alle skatter skal fordeles ligelegt mellem alle borgere i forhold til deres skatteevne.
3. at de samme forbrydelser uden persons anseelse skal straffes med de samme straffe.

Forfatningen garanterer ligeledes som naturlige og borgerlige rettigheder: - Ethvert menneske frie ret til at rejse til eller fra eller blive på et sted uden at kunne arresteres eller fængsles efter andre regler end dem, forfatningen foreskriver. - Ethvert menneske frie ret til at tale, skrive, trykke og offentliggøre sine tanker, uden at hans skrifter kan underkastes nogen censur eller undersøgelse, før de offentliggøres, og til at udøve den gudsdyrkelse, til hvilken han er knyttet. - Borgernes frie ret til at forsamles fredeligt og uden våben, når de blot overholder politivedtægterne. - Borgernes ret til frit at rette personligt underskrevne henvendelser til myndighederne.

Lovgivningsmagten må ikke udstede love, der indskrænker eller besværer udøvelsen af de naturlige og borgerlige rettigheder, som opregnes i dette afsnit og garanteres af forfatningen. Men da friheden blot består i at kunne gøre alt det, som hverken skader andres rettigheder eller den offentlige sikkerhed, kan loven fastsætte straffe for handlinger, der ved at angribe den offentlige sikkerhed eller andres rettigheder er skadelige for samfundet.

Forfatningen garanterer ejendomsrettens ukrænkelighed eller en forud fastsat retfærdig erstatning for de ejendomme, som må ofres for det almene vel. En dom-

merkendelse må fastslå, om et sådant offer er nødvendigt. - Ejendomme, der er bestemt til at afholde udgifterne ved gudstjenesten og ved alle slags samfundsnyttige opgaver, tilhører nationen og står til enhver tid til dens rådighed.

Forfatningen garanterer de afståelser, som har fundet sted eller vil blive foretaget i overensstemmelse med lovenes forskrifter.

Borgerne har ret til at vælge eller udpege præster til deres gudsyndkelse.

Der skal oprettes og organiseres et offentligt understøttelsesvæsen til at opdrage forældreløse børn, hjælpe de fattige, som er ude af stand til at forsørge sig selv, og skaffe beskæftigelse til arbejdsdygtige uden arbejde.

Der skal oprettes og organiseres en offentlig undervisning, fælles for alle borgere og gratis for de dele af den, som er uundværlige for alle mennesker. Sådanne skoler skal oprettes, efterhånden som kongerigets nye administrative inddeling finder sted.

Der skal indstiftes nationalfester til at bevare mindet om Den Franske Revolution, nære broderskabsfølelsen mellem borgerne og knytte dem til forfatningen, føde-landet og lovene.

Der skal udarbejdes en borgerlig lovbog med gyldighed for hele Kongeriget (...)

Tredje afsnit om de offentlige myndigheder

Artikel 1: Suveræniteten er én, udelelig, uafhængelig og ufortabelig. Den tilhører nationen. Ingen del af folket eller nogen enkeltmand kan udøve den.

Artikel 2: Nationen, hvorfra enhver myndighed udgår, kan kun udøve den ved beføjelsesfuldmægtigede. - Den franske forfatning er repræsentativ. Repræsentanterne er den lovgivende forsamling og kongen.

Artikel 3: Den lovgivende myndighed er overdraget en nationalforsamling bestående af repræsentanter valgt for en periode ved folkets frie valg og skal på den nedenfor fastslåede måde udøves af denne forsamling med kongens samtykke.

Artikel 4: Regeringsformen er monarkisk. Den udøvende magt er overdraget kongen, som på den nedenfor fastslåede måde skal udøve den under sin myndighed ved hjælp af ministre og andre ansvarlige embedsmænd.

Artikel 5: Den dømmende myndighed er overdraget dommere valgt for en periode af folket.

4. © Svar på det frække spørgsmål: Men hvad er en sans-culotte?

I 1792 begyndte de aktive medlemmer af de parisiske valgkredse at kalde sig sans-culottes. Sans-culotte betyder egentlig "uden knæbukser" og henviser til den traditionelle "aristokratiske" klædedragt med knæbukser og lange silkestrømper. Følgende fra maj 1793 er skrevet af soldaten Vingtermier.

En sans-culotte mine herrer? Det er en person, som er til fods, som ikke har mange penge, ingen slotte, ingen tjenere, og som bor på 4. eller 5. etage ganske enkelt med sin kone og sine børn, hvis han har nogen.

Han er nyttig, for han kan dyrke jorden, smede, save, file, lægge et tag, lave sko og udgyde sit blod for at redde republikken.

Og da han arbejder, er man sikker på ikke at møde ham på café de Chartres, eller i de spillebuler, hvor der konspireres, ej heller i théâtre de la Nation eller på théâtre du Vaudeville eller i de litterære saloner, hvor man mod to sous, som er meget, spiller Goursas' møg.

Om aftenen møder han op i sin sektion uden håb om ved hjælp af pudder, sminke og støvler at blive bemærket af borgerinderne på tribunen men for med al kraft at støtte de gode forslag og for at forkaste de forslag, der kommer fra politikernes elendige klikke.

For resten har en sans-culotte altid sin skarpe sabel med sig for at varme ørerne på alle de slette. Nogle gange har han sit spyd. Men ved alarmtrommens første signal ser man ham på vej mod Vendée eller slutte sig til hæren ved Alperne eller mod nord.

5. © Rædselsherredømmet

Rædselsherredømmet er et sammensat fænomen og ikke let at blive klog på. Et vigtigt element i det var den borgerlige dydsopfattelse, som især Robespierre dyrkede. Idéen var, at franskmændene skulle frigøre sig fra alle gamle forestillinger og genfødes som gode republikanere. Vejen dertil gik gennem tugtelse, kontrol, tilsidesættelse af den enkeltes behov i fællesskabets tjeneste og udrensning af alt og alle, der gik mod republikkens interesser.

A. Principperne for Revolutionsregeringen

Maximilien Robespierres tale til Konventet 25. december 1793

Borgere og folkepræsidenter! (...) Regeringens opgave er at lede alle nationens moralske og fysiske kræfter hen imod det mål, for hvis skyld den er blevet oprettet. Den konstitutionelle regerings formål er at bevare republikken. Revolutionsregeringens formål er at grundlægge den. Revolutionen er frihedens krig mod sine fjender. Forfatningen er den sejrtriumf og fredelige friheds herredømme. Revolutionsregeringen må udfolde en usædvanlig energi, netop fordi den fører krig. Den er underkastet mindre ensartede og mindre strenge regler, fordi de forhold, hvorunder den virker, er omtumlede og stadig skiftende, og især fordi den er nødt til uophørlig at gribe til nye og hurtige midler for at afværge nye og overhængende farer. Den konstitutionelle regering beskæftiger sig især med den enkelte borgers frihed; revolutionsregeringen især med statens frihed. Under det konstitutionelle styre er det næsten tilstrækkeligt at beskytte individerne mod overgreb fra statsmagten; under det revolutionære styre

er statsmagten nødt til at forsvare sig selv mod alle de oprørere, som angriber den. Revolutionsregeringen skylder de gode borgere al den beskyttelse, staten kan give. Folkets fjender skylder den kun døden.

B. Cirkulære fra Velfærdsudvalget til Revolutionsdomstolen, de offentlige anklagere og de forskellige Revolutionstribunaler. Udsendt i slutningen af december 1793.

Et folk, som genfødes og vikler sig ud af trældommens svøb, står overfor dette valg: enten må dets fjender dø eller det selv gå til grunde. Dyden og forbrydelsen skyer hinanden som ild og vand. Er man nødt til at straffe, må man slå til øjeblikkeligt. Thi straffen, der ifølge sit princip skal virke som et skræmmende eksempel, rammer da med størst virkning sit mål og spreder en gavnlig rædsel. Des hurtigere banes derved vejen for den lyksalige samfundstilstand, hvor øksen skal ruste i sit hylster, fordi alle mennesker er blevet vundet for dyden. (...)

Udrens enhver svaghed af jeres sjæl. Det drejer sig ikke blot om at sejre over de gammelkendte fristelser, at holde sin fod fri af alle de elendige snarer, som i tidligere tid omgav retfærdighedens statue. Langt skønnere sejre venter jer! Vær i domstolene lige så ufølsomme som loven selv, og lad dens malm fylde jer sjæl og styrke den! I skal ikke have anden slægt end fædrelandet. Som Brutus skal I ofre jeres brødre, jeres venner, jeres egne børn, hvis de forbryder sig. Så ophøjede er de pligter, der hviler på jer.

Men kend også disse pligters grænser. Der er et andet skær, den glødende fædrelandskærlighed kan strande på. At skærpe lovens straffe, at forvanske dens ånd, forvrænge dens mening, fordreje dens indhold og krænke dens bestemmelser er forbrydelser, som kalder straffen ned over dommernes eget hoved.

Lovens bestemmelser er klare. Jeres opgave er udelukkende at anvende dem. Hvis loven pludselig besjæledes og fik mæle, skulle dens ord være de samme som dem I udtaler. Husk på, at den, der udvider, begrænser, fortolker eller forklarer loven, udøver en handling, som alene tilkommer folkerepræsentanternes forsamling. De- kreterne forbeholder den eneretten hertil. Principperne kræver det.

Husk også på, at det er denne fortolkningssygdom, der under misbrugssystemet gjorde alle lovene uforståelige. Husk på, at den er årsag til alle uretfærdighedens plager, vampyrer og hydræer. Hvis lovenes bogstavelige mening frembyder vanskeligheder, bør I bede folkerepræsentanternes forsamling om forklaring derpå.

Hurtighed og nøjagtighed er de to vigtigste egenskaber, vi har villet indskærpe jer. Straffenes strengthed er afpasset efter forbrydelsernes art og efter den interesse, samfundet har i at udrydde dem. Under revolutionerne vokser denne interesse, spænder alt med voldsomhed de fjedre, der driver samfundet. En af de mægtigste holder I i jeres hænder. Giv den al den styrke, den behøver. Men husk på, at I selv skal være de første til at lyde loven. I skal vide, at retten til at straffe brud på lovene tilkommer kun dem, der selv overholder dem.